

QOR ODAM HAQIDA TADQIQOTLAR

Karimova Malohatoy Mo‘minjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika - psixologiya kafedrasи o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada asosan insoniyat olib borilayotgan jumboqlar ustidagi tadqiqotlar haqida va ularni natijalari haqida so‘z boradi. Jumboqlarga tadqiqotlarga bo‘lgan e’tibor, uning inson hayotidagi bevosita o‘rni va ahamiyati haqidagi fikrlar bashariyat uchun muhim hodisa ekanligi alohida e’tiborga olingan.

Kalit so‘zlar: Qor odam, Fizika, jumboq, kriptid, gominid, kriptozoologiya, afsona.

Qor odam har doim insoniyat uchun jumboqli masala hisoblanadi. O‘z navbatida ko‘plab olimlarni tadqiqotlar olib borishiga sabab bo‘ladi. Fizika va astronomiya bo‘yicha eng dolzarb jumboqlari singari qor odam ham insoniyat uchun qiziqarli mavzu ekanligi bilan ahamiyatlidir. Qor odam odamsimon jonzot, kriptid. Odatta ikki oyoqda yuradigan katta tukli gominid sifatida tasvirlanadi.

Ko‘pgina an’anaviy xalqlarning afsonalari g‘alati odamlar yoki tukli maymunlar haqida gapiradi. Qor odam haqidagi tasavvurlar asosan „guvohlar“ning ko‘rsatmalariga asoslanadi. Uning mavjudligini tasdiqlovchi ashyoviy dalil sifatida keltirilgan moddiy obyektlar (asosan qordagi oyoq izlari, soch va boshqalar) ham mavjud. Taxminlarga ko‘ra, bu mavjudo trelikt gominid yoki kamdan-kam hollarda qadimgi davrlardan hozirgi kungacha saqlanib qolgan inson jinsining qadimgi turidir. Qor odam eng mashhur „turlar“dan biri bo‘lib, uning mavjudligi kriptozoologiya tarafдорлари tomonidan tan olingan. Biroq, uning mavjudligini tasdiqlovchi aniq faktlar yo‘q. Uning mavjudligining „moddiy dalillari“ olimlar tomonidan o‘rganilganda, ma’lum turlar tomonidan qoldirilgan narsalar (sochlari, izlarning bir qismi - masalan, ayiqning izlari) to‘g‘ri qayd etilmagan va o‘rganilmagan. Bundan tashqari, olimlarning ta’kidlashicha, bunday „yashirin turlar“ning mavjudligi juda dargumon, chunki populyatsiya sonini saqlab qolish uchun turni osongina aniqlashga imkon beradigan juda ko‘p individlar bo‘lishi kerak, iqlim sharoiti va oziq-ovqat manbalarining xususiyatlari bunday xususiyatlarga ega bo‘lgan mavjudotlarning yashab qolish extimolini kamaytiradi.

Geograf va toponimist E. M. Murzaev Ko‘pgina Markaziy Osiyo tillarida Himolay ayig‘i „qor odam“ deb atalganligini ta’kidladi (tib. m’yeti). Bu nomning

so‘zma-so‘z tarjimasi chalkashliklarga va tom ma’noda odamga o‘xshash mavjudot haqidagi tasavvurlarning paydo bo‘lishiga olib keldi. Shimoliy Amerika qor odami saskvoch ning nomi salish tillaridan kelib chiqqan, bu yerda se’sxas “yovvoyi odamlar“ degan ma’noni anglatadi.,,Guvoхlar“ ko‘pincha odamdan baquvvaturoq va mushakdan tana tuzilishiga ega, o‘tkirlashgan bosh suyagi, uzun qo‘llari, qisqa bo‘yni va katta pastki jag‘i, nisbatan qisqa beli, butun tanani qoplagan qalin tuklar (qora, qizil, oq yoki kulrang) bilan ajralib turadigan mavjudot haqida gapirishadi. Yuzi to‘q rangda. Boshdagi sochlар tanasidagiga qaraganda uzunroq. Mo‘ylovi va soqoli juda siyrak va kalta. Bo‘yi har xil, o‘rtacha odam bo‘yidan to 3 m yoki undan ortiqqacha deb tasvirlanadi. Qor odamlarining tog‘li populyatsiyalari g‘orlarda yashaydi, o‘rmon odamlari daraxt shoxlariga uya quradilar.

1937-yilda Frenk Smayt tomonidan Himoloy tog‘larida topilgan oyoq izlari zanjiri, u bu izlarni qor odamning izlari deb adashgan. Fotosuratni o‘rgangan mutaxassislar, bu albatta ayiq izlari degan xulosaga kelishdi.

XX asrda Himoloya alpinistlarning „ziyorati“ boshlanganda, qor odam haqida yangi hikoyalar paydo bo‘ldi. Shunday qilib, Everestga yaqinlashganda, ular uning oyoq izlarini ko‘rdilar. Ba’zi tog‘li monastirlarda, go‘yoki yeti mavjudligini tasdiqlovchi ashyoviy dalillar saqlanadi. 1986-yilda yakka alpinist A. Vulrij shimoliy Himoloya 6 futlik yeti bilan uchrashganini da’vo qildi va uzoq masofadan olingan suratnu ko‘rsatdi, unda uzoqdan odamsimon figura ko‘rinib turar edi.

1991-yilda Xitoy-Rossiya ilmiy ekspeditsiyasi Nepal bilan chegaradagi Xitoy Tibetida ishladi, bu ekspeditsiya rasmiy ravishda glyatsiologik ekspeditsiya deb e’lon qilindi, ammo asosiy maqsadi qor odamni qidirish edi va Yaponiya tomonidan moliyalashtirildi. Uning ishtirokchisi A. A. Tishkov (1994-yildan - geografiya fanlari doktori) 5000 metrdan ortiq balandlikda „insonsimon“ mavjudotni uchratib, uni fotoplyonkaga, lekin uzoq masofadan tasvirga olishga muvaffaq bo‘ldi. Tishkov „Yeti“ni ayiq deb hisoblaydi.

Markaziy Osiyoda qor odam alamas yoki almasti deb ataladi. 1427-yilda Tamerlan saroyiga tashrif buyurgan nemis sayyohi Xans Shiltenberger kitob nashr etdi, unda boshqa narsalar qatori yovvoyi odamlar haqida ham eslatib o‘tiladi Tog‘larda yovvoyi odamlar yashashadi, ularda boshqa odamlar bilan xech qanday umumiylilik yo‘q. Bu mavjudotlarning butun tanasi yung bilan qoplangan, faqat yuzida va kaftlarida tuklar yo‘q. Ular tog‘larda hayvonlarga o‘xshab yugurishadi va barglar, o‘tlar va yana nima topsa shu bilan oziqlanishadi.

Almastaning rasmi 19-asrning Mo‘g‘uliston tibbiy ma’lumotnomasida berilgan. XX asrda ham almastlarga duch kelinganligi haqida dalillar mavjud. 1925-yilda Pomirda Qizil Armiya o‘lgan yovvoyi ayolning jasadini ko‘rdi, ular bu jasadni bosmachilar yashiringan g‘ordan topishdi. Sayohatchi Ivan Ivlovning ta’kidlashicha, u

1963-yilda Oltoyning mo‘g‘ul yonbag‘irlarida durbin orqali bir nechta „insonsimon mavjudotlarni“ ko‘rgan. Shuningdek, u mahalliy aholining ushbu mavjudotlar bilan ko‘p uchrashganligi haqidagi hikoyalarini to‘plagan.

1940-yilda biolog Van Zelin ovchilar tomonidan otib o‘ldirilgan yovvoyi odamning jasadini ko‘rganini da’vo qildi. U bu jonzotni qalin va uzun kulrang-qizil sochlari bilan qoplangan ayol sifatida tasvirlagan. 1950-yilda ikki „yovvoyi odam“ bolasi bo‘lgan onani tog‘larda boshqa geolog olim ko‘rgan. 1976-yilda Xubey provinsiyasida olti nafar xitoylik zabit “qizil mo‘yna bilan qoplangan g‘alati, dumsiz jonzot”ga duch keldi. Keyin bu hududga ilmiy ekspeditsiya yuborildi.

„Yovvoyi odamlar“ bilan uchrashuvlarning „dalillari“ Malayziya va Indoneziyadan ham keldi. 2004-yilda Indoneziyaning Flores orolida „xobbitlar“ (Flores odami) deb ataladigan kichik bo‘yli qadimgi odamlarning qoldiqlari topilganida, ular mahalliy ebu-gogo folklor qahramonlarini esladilar, ular katta ko‘zlarga va butu tanani qoplagan tukka ega, g‘alati tilda gapiradigan, odamlardan mevalar va musallas o‘g‘irlaydigan pakana odamlar sifatida tasvirlangan.

Qor odam haqidagi xabarlar Kavkaz tog‘laridan ma’lum. Biolog Ya.K.Badrizze noma’lum shaxs tomonidan meteoostansiya rahbariga hujum qilgani, uning orqasida odam qiyofasidagi kaft izini qoldirgani haqida guvohlik berdi, lekin bu kaft izi uch baravar katta edi. Badridze uzoq yillar Janubiy Kavkaz tizmasida, Gruziyaning Dog‘iston bilan chegarasida joylashgan Lagodinskiy qo‘riqxonasida ishlagan. Bu hududda uzoq vaqtlardan beri lagodexaxlar - jun bilan qoplangan va baland tog‘li o‘rmonlarda yashaydigan ulkan yovvoyi odamlar haqida hikoyalar mavjud. 1970-yillarda tog‘li qishloqlardagi ko‘plab keksa odamlar bu odamlarni uchratganini da’vo qilishgan.

- Qor odam haqidagi hikoyalarning aksariyati iqlimiyl jihatdan noqulay hududlardan keladi, bu esa bunday yirik hayvonning ovqatlanishi haqidagi savolni tug‘diradi^[7].

Bigfoot bilan uchrashuvlar yoki uning mavjudligi izlari topilganligi haqidagi dalillarning tushuntirishlari quyidagilardir:

- Xalq va professional folklorning qayta hikoyalari (ehtimol, rivoyatchilar tomonidan ijodiy ravishda to‘ldirilgan) („qora alpinist“, speleologlar folkloridagi turli „g‘or aholisi“ va boshqalar) real voqealar haqida habar sifatida qabul qilinadi.

- Kuzatuvchi xatolari. Haqiqiy hayvonlar (masalan, ayiq) va ba’zi hollarda jonsiz narsalar (shamol ostida o‘simliklarning harakati, yorug‘lik va soyalar o‘yinlari) yomon ko‘rish sharoitida ular qor odam deb adashilishi mumkin. Qor odamning izlari sifatida butunlay boshqacha kelib chiqishga ega izlar yozilishi mumkin. Shunday qilib, katta o‘lchamdagи yalangoyoq odam izlariga o‘xshash oyoq izlarining paydo bo‘lish mexanizmi ma’lum:qor qoploni ko‘pincha panjalari bilan bir qatorda yuradi, shuning

uchun oyoq izlari qisman bir-biriga yopishadi, natijada ikkita bir-biriga yopishgan izlar bitta katta izga o‘xshaydi. E. M. Murzaev Himolay ayig‘i (“qor odam”, “Yeti” atamalari uning nomidan olingan) ekvatorial insolysatsiya sharoitida qorda juda katta hajmgacha erishi mumkin bo‘lgan oyoq izlarini qoldirishini ta’kidlaydi. Ayiq orqa oyog‘ini qisman oldingi oyoq izining tepasiga qo‘yishi mumkin, shuning uchun ayiq harakatining teskari yo‘nalishida joylashgan ulkan odam iziga o‘xhash juda katta iz hosil qiladi.

• Diqqatni jalg qilish yoki boshqa maqsadda qasddan qilingan yolg‘on. Shunday qilib, gipsli izlarni soxtalashtirish oson. Tog‘li hududlarda qor odamni kuzatishning ba’zi holatlari uzoq muddatli kislorod yetishmovchiligi sharoitida tizimli gallutsinatsiyalar sifatida talqin qilinishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. [2.1](#) [2.2](#) [2.3](#) [2.4](#) [2.5](#) Abominable Snowman (mythology) Encyclopædia Britannicada
2. ↑ Топорков А. Л. Мифы и мифология XX века: традиции и восприятие // Человек и общество: поиски, проблемы и решения. 1999.
3. ↑ Мелетинский Е. М. Миф и двадцатый век // Избранные статьи. Воспоминания. М., 1998.
4. ↑ Daegling, David J.. Bigfoot Exposed: An Anthropologist Examines America’s Enduring Legend. Altamira Press, 2004 — 62—63 bet. ISBN 0-7591-0539-1.
5. Мурзаев Э. М. Путешествия без приключений и фантастики. М.: Географгиз, 1962. С. 95—99.
6. Sasquatch (legendary creature) Encyclopædia Britannicada
7. ↑ Margaryan et al. 2021.